

דגופא ובעוד מספר דקות יוכל לברך דבודאי אין לו לאכול ללא ברכה, מ"מ כל שבדעת והרגלי בנ"א יש בו צער וסבל הו"ל כאונס ומותר לו לאכול ללא ברכה.

וקשה לקבוע בזה שיעור מסויים. אך פשוט הדבר דאם צריך להמנע משתיה כשעה או אף כמחצית השעה והוא מצטער בדבר פטור הוא מלברך ומותר לו לשתות בלי ברכה.

ובמקום שמותר לו להרהר ירהר בלבד, ובמק"א דנתי עוד האם יכול לברך ולומר ברוך אתה השם אלקינו מה"ע וכו' ואפשר שיוצא בכך יד"ח ואכמ"ל.

באהבה
אשר ויים

בלילה וליטול ידיו מאשר לצאת מבית המרחץ, ולפעמים אם יקום באמצע יגרם עי"כ שלא יוכל לחזור ולישון וכל כה"ג כאונס הוא משא"כ במי שרוצה לשתות בבית המרחץ דלמה לא יטרח לצאת כדי לברך על שתייתו.

(ובמש"כ הבה"ל עוד שם דאסור לשתות בבית המרחץ משום דהוי כאיסור וכמ"ש אסור לו לאדם להנות מעוה"ז בלי ברכה כבר הערתי לעיל ואכמ"ל).

ומ"מ נראה דכל שאין בידו לברך כלל ואין תיקון המצב בידו (כהא דיכול לצאת מבית המרחץ או לקום בלילה וליטול ידיו) וכנידון דידן אינו חייב לרעוב כלל דהלא הוי אונס גמור, ואף דבודאי מסתבר דאם אין כאן צערא צערות

סימן כב

בענין פת הבאה בכיסנין

שאחרים קובעין עליו סעודה מברך המוציא וברהמ"ז, ואם אכל פחות מזה מברך במ"מ ומעין שלש.

וגדולה המבוכה בסוגיא זו ושאלות רבות יש בה הנוגעות להלכה בכל יום ויום, ומכיון שלענ"ד רבים נשתבשו בזה, אמרתי אשיחה וירוח לך, לבאר את הנלענ"ד בביאור הלכה עמומה זו.

וראשית אציין שבזמנינו ישנם דברי מאפה הדומים לכל שלושת הסוגים הנ"ל שבסעיף ז'. הבורקס המצוי בזמנינו ובהם הבצק משמש כמעטפת ומעין כיס ובו גבינה או תפוז"א ופטירות וכדו' דומה לפהב"כ לשיטת רבינו חננאל שהיא השיטה הראשונה בשו"ע, וכך גם הפיצה דאין נפ"מ אם הפת מעין כיס היא או מעין פרוסה ועליה גבינה וזיתים וכדו'. לחמניות

"פת הבאה בכיסנין יש מפרשים פת שעשוי כמיני כיסים שממלאים אותם דבש או סוקר ואגוזים ושקדים ותבלין והם הנקראים רישקולא"ש ריאלחש"ו וי"א שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה. וי"א שזה נקרא פת גמור אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר וכן נוהגים. וי"מ שהוא פת בין מתובלת בין שאינה מתובלת שעושים אותם כעבים יבשים וכוססין אותם והם הנקראים בישקוני"ש והלכה כדברי כולם שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכסנין" (שו"ע סימן קס"ח ס"ז).

ומקור הסוגיא במס' ברכות (מ"ב ע"א), שם מבואר לגבי פת זה דאם אכל שיעור

המזונות המצויות בזמנינו שלשים אותם עם מי פירות ולא עם מים בלבד דומות לפהב"כ לשיטת הרמב"ם שהיא השיטה השניה שבשו"ע, והמצויות המצויות דומות לכאורה לפהב"כ לשיטת רב האי גאון שהיא השיטה השלישית שבשו"ע וכך גם הקרקרים המצויים בזמנינו שהם ריקקין יבשים ודקים.

המזונות המצויות בזמנינו שלשים אותם עם מי פירות ולא עם מים בלבד דומות לפהב"כ לשיטת הרמב"ם שהיא השיטה השניה שבשו"ע, והמצויות המצויות דומות לכאורה לפהב"כ לשיטת רב האי גאון שהיא השיטה השלישית שבשו"ע וכך גם הקרקרים המצויים בזמנינו שהם ריקקין יבשים ודקים.

א

לחמניות מזונות

רוצים לקבוע סעודה, ורבים משתכשים לחשוב דכל שאוכלים כתחליף לסעודה סעודה הוא וטעות היא זו, דמה שאוכלים כאשר אין רוצים לקבוע סעודה היפך גמור מסעודה קבועה הוא.

ומעולם לא שמענו שיגישו לחמניות מזונות לבני משפחה המסבים לסעודת נישואין או לאנשים שבאים לדינר מכובד ויושבים שעתיים בסעודה, ולא נוהגים להגיש לחמניות אלה אלא באירועים שבהם בנ"א נכנסים ויוצאים ואינם מתכוונים לשהות אלא זמן מועט, וכבולעו כך פולטו, וחוטפים ואוכלים ואצים רצים לדרכם כגון בבר מצוה ומסיבת אירוסין וכדו', והרי זה ההיפך הגמור של קביעת סעודה.

ובאמת הייתי סבור דלחמניות אלה אין מברכין עליהם המוציא וברהמ"ז אף אם יאכלו שיעור קביעת סעודה, דכבר ביארתי במק"א (עיין לקמן אות ג') דאין דין פת הבא בכסנין אלא במה שלפעמים קובעין עליו סעודה, אבל ברוג'לך ועוגת שוקולד וכדו' שלעולם אין קובעין עליהם סעודה לעולם אין מברכין עליהם המוציא וברהמ"ז אף אם קבע עליהם סעודה דבטלה דעתו, ולכאורה ה"ה בלחמניות מזונות. אך מסופקני, משום דבכל הארוחות הכשרות במטוסים מגישים לחמניות מזונות, והרי ארוחות

הנה ידעתי גם ידעתי שרבים סבורים שלחמניות אלה דינן כפת לכל דבר וברכתן המוציא, וכל האוכל כזית מהן צריך לברך בהמ"ז. ושני טעמים אמרו לביסוס שיטתם: א. לשיטת הרמ"א דאין דין פת הבב"כ אלא כאשר מי הפירות והתבלינים הם עיקר הטעם אבל בלחמניות אלה אין טעם המ"פ עיקר כנגד טעם העיסה, וא"כ לשיטת הרמ"א יש לברך המוציא ובהמ"ז. ב. כיון שדרך לאכול לחמניות אלה במקום לחמניות המוציא והם מיועדים לקביעת סעודה, דין פת עליהם.

וזאת לפי המבואר בדברי הראשונים דבאמת פת הבב"כ לחם גמור הוא וחייב בחלה, אלא לפי שאין אוכלין ממנה אלא מעט ואין קובעין סעודה עליה אין ברכתה אלא במ"מ ומעין שלש ולפי שלחמניות אלה אכילתן כמו לחמניות רגילות, ברכתן המוציא ובהמ"ז.

ולענ"ד טעות בידם, ולחמניות אלה דינן כפת הבאה בכיסנין לכל דבר ואין דינם כפת אא"כ אכל שיעור שאחרים קובעים עליו סעודה. ויסוד הדבר דגדר פת לגבי ברכת המוציא ובהמ"ז אינו אלא במה שרגילים בנ"א לקבוע עליו סעודה, ולחמניות אלה אין רגילין כלל לקבוע עליהם סעודה ואין אוכלים אותם אלא במקום שאין

ללחמניות רגילות, ומשו"כ נראה טפי שאכן יש דין פהבב"כ על לחמניות אלה, אך כל עוד אינו אוכל בקביעות גמורה שיעור שקובעים עליו ^{אורח חיים 3234567} סעודה, ברכתן בורא מיני מזונות ומעין שלש.

(וכבר הארכתי במק"א (עיין לקמן סימן כ"ג אות ג'))
^{אורח חיים 3234567} דכל שהמי פירות רוב כנגד המים הוי פהבב"כ, ע"ש).

אלה ^{סעודה} סעודה גמורה הם, ולכאורה הוי קביעת סעודה, אלא משום שחברות התעופה אין בידם לתת אפשרות סבירה של נטילת ידיים לאנשים רבים, מעדיפים הם להגיש לחמניות אלה, וא"כ יש שקובעים סעודה על לחמניות אלה.

ואפשר שגם בבית יש ואדם קובע סעודה על לחמניות אלה, ועוד שדומים הם

ב

ספק פת הבא בכסנין

כפת גמור כיון שבלילתה עבה או שמא אזלינן בתר שעת אפיה, והמחבר כתב דירא שמים לא יאכלנה אלא תוך כדי סעודה, אך הרמ"א כתב דנהגו להקל.

והמגן אברהם (שם ס"ק ל"ד) כתב דאין להקל אלא כשלא אכל כדי שביעה דכיון דאין ברהמ"ז אלא מדרבנן כשלא אכל כדי שביעה ספק דרבנן לקולא, אבל אם אכל כדי שביעה חייב בברהמ"ז. והדג"מ חלק עליו וכתב דכיון דמה"ת יוצא ע"י ברכת מעין שלש שוב הוי ספיקא דרבנן. ועיין בשער הציון ס"ק ע"א שכתב דנחלקו בספיקא דאורייתא שנתגלגלה לדרבנן מה דינה, ע"ש.

ג. במאמר מרדכי כתב (והביאו בביאור הלכה סעיף ד' ד"ה והלכה) דכיון דאפשר דאין בהכרח מחלוקת בין הראשונים בענין זה דאפשר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שורת הדין שיברך במ"מ ומע"ש. (ולכאורה נראה דהוי כעין ספק ספיקא, ספק מה פירוש פהבב"כ שנחלקו בו הראשונים, וספק אם נחלקו כלל, ואפשר דכולם בכלל פהבב"כ, אך באמת נראה דהוי ס"ס משם אחד ואין זה ס"ס ואכמ"ל).

ד. ובדרך החיים הפליג יותר מהמאמר מרדכי וס"ל דודאי לא נחלקו הראשונים בשורש

והנה פסק המחבר שם דלהלכה מברך במ"מ ומעין שלש בכל שלשת הסוגים של פהבב"כ, ונתקשו רבים בביאור הלכה זו. דהלא ברכת המזון דאורייתא וספיקו לחומרא וכיון שספק הוא למה לא יברך ברהמ"ז, ויש לבאר בכמה דרכים:

א. כתב הריטב"א (ברכות מ"ד ע"א) דבדיעבד יוצא ידי חובתו אם בירך מעין שלש על הפת, דאף שלכתחלה צריך לברך ד' ברכות בדיעבד יוצא יד"ח במע"ש. ולפי"ז נראה פשוט דבמקום ספק מברך ברכת מעין שלש ויוצא יד"ח בדיעבד.

אמנם אין הלכה בזה כשיטת הריטב"א, והפוסקים נקטו בפשטות דאף בדיעבד אינו יוצא יד"ח.

ב. כיון שמה"ת יוצא יד"ח בברכת מעין שלש דמטבע של ברכות אינה אלא מדרבנן, שוב הוי ספיקא דרבנן. ומשו"כ שורת הדין שיברך ברכת מעין שלש ויצא יד"ח מה"ת ושוב אמרינן ספיקא דרבנן לקולא.

אמנם בשאלה זו נחלקו הדגול מרבבה והמגן אברהם, דהנה בסימן קס"ח סי"ג הביא השו"ע מחלוקת בעיסה שנעשה בבליילה עבה ושוב בשלה או טיגנה, מה מברך עליה, האם דינה

הלכה זו, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וכל שאין הדרך לקבוע עליו סעודה הוי פהבב"כ. ולפי דרכו כתב דבהלכה זו הכל לפי ראות עיני המורה וכל שלפי המקום והזמן משונה מלחם שקובעין עליו סעודה הוי בכלל פהבב"כ. ומשו"כ כתב הב"י להקל בכל שלושת השיטות והפירושים, עיין בדבריו בהלכות במ"מ בקונטרס אחרון סק"א.

אמנם באמת מבואר להדיא בבית יוסף דהטעם להקל אינו אלא משום דהוי ספיקא דרבנן וז"ל שם "ולענין הלכה כיון דספיקא במידי דרבנן הוא נקטינן כדברי כולם להקל ובין כיסים שממלאים אותם בדבש ושקדים כגון הנקראים רושקיליא"ש דיאלחש"ו ובין עיסה שעירבו בה מי פירות או מיני תבלין בין הנקראים בישקוגו"ש כולם דין פת הבאה בכיסנין יש להם ואינו מברך עליהם המוציא ושלש ברכות אלא אם כן קבע סעודתו עליו או אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו".

ונראה מזה כאחד משני הפירושים הראשונים הנ"ל, ועדיין צ"ע.

אך באמת נראה דלהלכה אין סתירה בין מש"כ הב"י ובין מש"כ בדירה"ח, דמחד גיסא מסתבר כדברי דה"ח דאין זו הלכתא בלא טעמא דפהבב"כ מברך במ"מ ומעי"ש, אלא משום דאין

דרך לקבוע סעודה על פת זה, ומשו"כ ודאי מסתבר דתלוי לפי מנהג המקום והזמן, וכל שאין רגילין לקבוע עליו לעולם אינו בכלל פהבב"כ, ומאידך גיסא כתב הב"י דיש להקל בזה אף כאשר יש ספק אם קובעין עליו משום דהוי ספיקא דרבנן, ואין לסתור את שיטת דרך החיים מתוך דברי הבית יוסף, ודוק בזה.

ה. ולולי כל הנ"ל היה נראה לענ"ד ביסוד הסברא דבכל ספק אם מברך מעין שלש או ברהמ"ז שורת הדין לברך במ"מ ומעי"ש משום דיש בכלל מאתיים מנה ולעולם ברכת הפת כאילו כוללת ברכת המזונות, דהלא כל פת מזונות הוא דשניהם מחמשת המינים הם, אלא שמחמשת המינים כשעשו אותם באופן מסויים שם פת עליהם וברכתן משתנה למעליותא, ומשו"כ בכל ספק מברכים במ"מ ומעי"ש, דאף אם ספק אם יש דין פת, לכה"פ ראוי לברך עליהם מזונות, וזה כעין הסברא דאין ספק מוציא מידי ודאי. ודו"ק בעומק הדברים.

ושמחתי לראות שוב שכיוונתי לדעתו הגדולה של השוע"ה בסימן קס"ח ס"ק י"ב.

אך פשטות דברי הב"י סברא אחרת המה, וגם דברי המגן אברהם הנ"ל סותרים סברא זו, ודו"ק בכ"ז.

ג

במזונות שלעולם אין רגילים לקבוע עליהם סעודה

קובעים עליו סעודה ולא במיני מזונות שלעולם אין קובעין עליהם סעודה.

וכך כתב בשיח אליהו בהגהות על המעשה רב (אות פ') שבימי זקנותו העלה הגר"א זצ"ל חידוש שבמזונות שרגילים לקבוע עליהם סעודה

נראה להלכה דרוב מיני המזונות המצויים בזמנינו, כגון העוגות ממינים שונים, הרוגלך, הטורט והעוגיות וכדו', לעולם אין מברכין עליהם לא המוציא ולא ברכת המזון אף אם אכל מהם שיעור שאחרים קובעים עליו, דעד כאן לא אמרו הלכה זו אלא בפהבב"כ שלפעמים

ואף שיש מקום לומר דכל זה רק בטירתא שהוא בלילה רכה ודק מאוד וכתב המחבר בסעיף ל"ו "שאין עליהם תורת לחם כלל", מפשטות לשונו נראה טפי דכל שלעולם אין דרך לקבוע עליהם סעודה אין קביעתם קביעות.

החידושים 834567

ב. כתב הראב"ה בהלכות ברכות סימן קי"ז החידושים 834567 "הואיל ואחרים קובעים עליהם סעודה אפילו בסתמא מהני למהוי קביעות, ואם שינה בטלה דעתו, ואם אינו ראוי לקביעות לשום אדם ובדיבורו משנהו לקביעות בטלה דעתו אצל כל אדם... ועל דרך זה הולכים כולם".

ולענ"ד הנחה זו פשוטה לכו"ע ואין חולק עליה, ומש"כ אומר אני הנח לבני ישראל קדושים אם לא נביאים הם בני נביאים הם ומנהג ישראל תורה ולא חזינן לרבנן קשישאי שיזהרו באכילת מזונות להקפיד על שיעור האכילה, ומעולם לא שמענו על גדולי עולם שיברכו המוציא או ברהמ"ז על אכילת מזונות גם אם אכלו אכילה מרובה.

ד

ביצד מברכין על המצה

סימן י"ב, אך לא נדרש לדון במצות הדקות בכל ימות השנה.

ולדברינו הנ"ל נראה לכאורה דכיון דאין אדם אוכל מצות אלה לשם תענוג ואין דרך לאוכלן אלא בסעודה גמורה דינם כפת גמור וברכתן ברכת הפת אף אם לא אכל שיעור קביעת סעודה. ולפי"ז נראה לכאורה דהכל תלוי בהרגלי האכילה ואם הספרדים נוהגים לאכול מצות שלא בשעת סעודה וכהרגלנו באכילת עוגות ועוגיות, אכן ברכתן במ"מ ומע"ש, משא"כ לדידן בני

של אכילת לפתן ובשר ושאר דברים ע"ז דוקא יש לברך ברהמ"ז, אבל במזונות שאין רגילים לשבוע מהם, אפילו אכל כשיעור שביעה אין לברך ברכת המזון.

ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן קפ"ב כתב ששמע כן בשם מרן הגר"ח מבריסק, ומקור שמועה זו מהגאון ר' יוסף דוב הלוי סולובייצק מארה"ב שהעיד בשם אביו הגר"מ בשם הגר"ח שאין צריך לדקדק בשיעור אכילת מזונות דכיון שאין דרך כלל לקבוע סעודה עליהם לעולם אין ברכתן המוציא וברהמ"ז.

וכבר מצינו סברא זו בדברי שנים מרבותינו הראשונים כמלאכים:

א. בתר"י ברכות (כ"ז ע"א מדה"ר) כתוב "ואי קבע סעודתיה עילוה מברך עליה המוציא ושלש ברכות. ואמר רבינו יצחק הזקן ז"ל דוקא בהני ובכיוצא בזה מועיל קביעות אבל באלו הרקיקין הדקין ביותר שעושין בשני ברזלין ונקראין אובליאש אין הקביעות שלהם קביעות ואינו מברך אלא במ"מ שאין קביעות בזה אכילה לעולם".

ולגבי המצות המצויות בזמנינו נהגו הספרדים לברך עליהם מזונות שהרי הם דומים לכעכין יבשים שכתב בשו"ע שדינם כפהבב"כ, וכמ"ש במחזיק ברכה סימן קס"ח ס"ק ה' ובכף החיים שם ס"ק מ"ג, אבל מנהג אשכנז לברך עליהם המוציא וברהמ"ז. וכבר כתב בדעת תורה למהרש"ם (סימן קס"ח ס"ז ד"ה וי"א) לגבי מצות בפסח דכיון דהן הם לחם עוני ואין בימי הפסח לחם זולתם ועליהן קובעים סעודה ברכתן המוציא וברהמ"ז, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ב

כעכין שאין עיקרן לשם קביעות סעודה ולא במצות שכל עיקרן אינם נאכלים אלא בקביעות סעודה ממש.

ב. כיון שמצות אלה אין בהם אלא קמח ומים בלבד ללא תוספת כלשהי, ולא כפהבב"כ לפי שני הפירושים האחרים, שיש בהם תוספות מלבד קמח ומים, מסתבר טפי להכריע בהם דאם אכן קובעים עליהם סעודה דינם כפת גמור לגבי ברכת המוציא וברהמ"ז. ודו"ק בכ"ז.

ועיין עוד מה שכתבו בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן ע"א) ובתשובות והנהגות (ח"ג סימן ע"ג). ואני את הנלענ"ד כתבתי.

והנה נשאלתי ע"י בן תורה מבני ספרד לגבי חלות זעתר שרבים אוכלים להנאתן, האם לברך עליהן המוציא וברהמ"ז או במ"מ ומע"ש, דהלא מנהג הספרדים כשיטת הב"י דכל שטעם התבלין ניכר בו הוי פהבב"כ וכ"ז שלא אכל שיעור קביעות סעודה אין דינם כפת, והרמ"א בדרכי משה תמה על הב"י ממה שנהגו לברך המוציא על חלות מתוקות, ובני אשכנז יוצאים ביד רמ"א, אבל חלות זעתר מיועדים בעיקר לבני ספרד שאוהבים תבלין זה, ומאידך נמכרים הם לכובוד שבת ומראיהן ככל שאר חלות שבשוק.

ולכאורה היה נראה כנ"ל דעיקר הלכה זו שבה נחלקו הב"י והרמ"א יסודה בשינויי ההרגלים שבין ארץ לארץ ובין קהילה לקהילה. דבארצות האשכנזים נהגו לקבוע סעודה על חלות מתוקות ומשו"כ נקט דאין אלה פהבב"כ, משא"כ בבני ספרד, וכך היה נראה לכאורה לדרכו של דרך החיים.

ולפי"ז יש לעיין בזמן הזה שבא סנחריב ובלבל את כל העולם כולו והאשכנזים והספרדים חיים ביחד ומתערבבים

אשכנז שאין אנו אוכלים מצות אלה אלא בקביעות סעודה.

אמנם באמת היה נראה לי דכל הסיבה שבני אשכנז אינם נוהגים לאכול מצות אלא בקביעות סעודה אינה אלא משום שסברו שצריך נט"י ברכת המוציא וברהמ"ז, והטעם שהספרדים נהגו לאכלן שלא בשעת סעודה אינה אלא משום שחכמיהם סברו שא"צ ברכת המוציא וברהמ"ז, אך מ"מ אפשר דאין בזה נפ"מ, וכיון שנהגו נהגו, והמנהג קובע את מהות הפת ושוב אין נפ"מ למה נהגו כן.

אך מ"מ לגופן של דברים נראה דאע"ג דבמהותן של דברים אין כל הבדל בין מצות אלה לקרקרים שונים, כיון שמעולם אין אוכלים את המצות אלא בקביעות סעודה ומאידך גיסא לעולם אין קובעים סעודה על קרקרים, זו ברכתה המוציא ובהמ"ז, וזו ברכתה במ"מ ומעין שלש. והראוני שכ"כ בארחות רבינו (ח"ה עמוד צ"ה אות כ"ח) בשם החזו"א.

וכן הדבר לגבי חלות מתוקות ולחמניות מזונות, אף שביסודו של דבר אין בין זה לזה ולא כלום, כיון שלעולם אין אוכלים חלות אלה בקביעות סעודה בלבד ברכתן המוציא וברהמ"ז, משא"כ בלחמניות אלה שאינן מיועדות לקביעות סעודה ולפיכך ברכתן מזונות כנ"ל.

ונראה בזה עוד דאפשר דלגבי מצות דידן יש יותר מקום להכריע דאם קובעין עליהם סעודה אכן ברכתן המוציא וברהמ"ז אף כשלא אכל שיעור גדול שאחרים קובעים עליו סעודה, ושונים הם משאר פהבב"כ וזאת משני טעמים:

א. כיון שפירושו של רב האי גאון יחידאה הוא ורוב רובם של הראשונים פירשו כשיטת הרמב"ם או הגאונים, די לן אם נחמיר במיני

אלה עם אלה וגם הרגלי האכילה מטשטשים והולכים, ולכאורה בזמנינו אין הדבר תלוי אלא במנהגי הסעודה וקביעותה בזמן הזה, ^{היה שם}

ואין לו לדיין אלא מה שעניו ראות. **ונבון** אני בכ"ז ועדיין צריך בו עיון.

ה

פשטות בשר

ולכאורה נחלקו אם פת הבא בכיסנין הוא גדר מוחלט ומשקבעו דפת שהוא מעין כיס ויש בו מילוי של מינים שונים אינו פת וברכתו מזונות אין בין דבש ופירות לבשר ודגים ואין נפ"מ אם קובעין עליו סעודה או לא וזה דעת הט"ז, או דאמרינן זיל בתר טעמא וכיון שיש בו בשר ודגים מסתמא דרך לקבוע עליו סעודה וברכתו המוציא וברהמ"ז.

הערה

אך באמת נראה פשוט דאין פלוגתא זו ענין למה שנתבאר לעיל לפי דרכם של האחרונים דהכל תלוי לפי הענין והמציאות אם קובעים סעודה על מין מסוים או לא, דבני"ד נחלקו בכל עיקר דין פהבב"כ דלדעת הט"ז כל עיסה שהוא כעין כיס ויש בו מילוי הוי בכלל זה, ולדעת המגן אברהם מעיקרא לא דנו כן אלא בפת שיש בו מילוי של דברי מתיקה המשנים את כל אופיו של הפת דשוב אינו נאכל לשובע ולקביעות אלא לתענוג משא"כ במילוי של בשר ודגים שדרך סעודה הם אין זה בכלל פהבב"כ.

ודו"ק בזה.

ו

לחמניות מזונות הנלושות בתרכיו מי פירות

מי פירות שמוסיפים עליה מים באופן יחסי כערכו הטבעי של המי פירות.

"פשטות"א הנאפית בתנור בבשר או בדגים או בגבינה מברך עליה המוציא ובה"מ. הגה ודוקא שאפאו בתנור בלא משקה אבל אם אפאן במחבת במשקה אין לברך עליו ואין לאכול רק תוך הסעודה כמו שנתבאר" (שו"ע קס"ח סעיף י"ז).

ובביאור הלכה זו נחלקו הט"ז והמגן אברהם.

הערה

בט"ז (ס"ק כ') כתב דמיירי באכל שיעור קביעות דאל"כ הו"ל פהבב"כ וכמבואר בסעיף ז' דאם יש בעיסה פירות ודבש הוי פהבב"כ וה"ה לבשר ודגים וכדו', וע"כ מיירי דאכל שיעור קביעות ורבותא קמ"ל דהו"א דמשום חשיבות המילוי שהוא בשר ודגים בטל הפת לגביהו והוי כטפל לגבי עיקר וקמ"ל דמ"מ אם קבע סעודה עליהם מברך המוציא וברהמ"ז.

והמגן אברהם (ס"ק מ"ד) פירש דכיון דבשר ודגים הם עיקר הסעודה ומלפתין את הפת הוי כפת גמור, והו"ל כאוכל פת עם בשר ודגים, ואין המילוי משנה כלל את דין הפת, והמשנ"ב ס"ק צ"ד נקט עיקר כדעת המג"א.

וּכְתַב הגאון זצ"ל דאין דינם כפהבב"כ, דכיון דרוב רובו מים ורק מיעוטא דמיעוטא מ"פ דהיינו התרכיז דינו כפת גמור.

שה"ה בנידון דידן ברכת לחמניות אלה המוציא וברהמ"ז כיון שמ"פ הוי מיעוטא דמיעוטא ולישתן ברוב מים.

וּיְסוֹד דבריו הם דברי האחרונים שכתבו בתחומים שונים דכאשר מוסיפים מים לתרכיז אין דין מים אלה כדין מי פירות אלא תערובת מים יש כאן. כך כתבו האחרונים לגבי יין לקידוש ולד' כוסות, וכך כתבו לגבי חשש חימוץ במי פירות. והמנחת יצחק הביא דבריהם וכתב

אך לענ"ד שאני דין פהבב"כ מכל הנ"ל, דדין זה תלוי בטעם שטועם האדם ובהרגלי קביעות סעודה ומשו"כ לא מסתבר כלל לחלק בין מי פירות טבעיים ובין תרכיז מ"פ שמוסיפים לו מים, ודין אחד להם. ונראה להלכה שדין לחמניות אלה כדין פהבב"כ, ודו"ק בזה.

הגאון זצ"ל

סימן כג

התשובות

לחמניות מזונות ופת הבא בכיסנין

התשובות

כ"א מנחם אב תשע"א

כבוד הרב הגאון המצויין
אוצר כל כלי חמדה
בר אוריין ובר אבהן
ר' אליעזר פולק שליט"א
ראש כולל ומרביץ תורה בירושלים
רב שלום עד בלי ירח

עף אף היותי מחוסר ספרים במקום נופש במדינת הים, הנני לעשות רצונו ולמלאות בקשתו לכתוב את חוות דעתי בענין לחמניות מזונות משום נחיצות הענין.

ראיתי את קונטרסו של מעכ"ת, ובו ערך מערכה גדולה, ובאמת נראה דבשתי יסודותיה של שאלה זו, היינו מהו שיעור קביעות סעודה שבה יש לברך על פת הבאה בכיסנין כאילו לחם גמור הוא, וכן מה נחשב פת הבא בכיסנין, רוב הפוסקים נוטים לקולא.

אך כמדומני שעיקר טענת המחמירים היא דכיון שבזמנינו דרך לקבוע סעודה על לחמניות אלו, דהרי נוהגים היום להגיש לחמניות אלה

וראשית אסביר בקצירת האומר דבאמת אילו היו נמנעים לחלוטין מלאכול לחמניות מזונות ופיצה וכדו' משום ספק ברכה, מה טוב, דבודאי יש מקום להחמיר ולחשוש לכל השיטות שלפיהן יש לברך המוציא וברהמ"ז. אך רבים נוהגים למעשה לברך המוציא וברהמ"ז על כגון אלה מתוך כוונה להחמיר על עצמם, ולדעתי קרוב הדבר שברכותיהם לבטלה, ועל כן לא חומרא יש כאן אלא מכשול. ומטעם זה רואה אני צורך לבאר בזה את הנלענ"ד.

הדפסה ברוטולצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

היפך ענין קביעות סעודה. ומשום מה טעו אותם המחמירים לחשוב דכל דהוי תחליף לארוחה הוי קביעות סעודה, וזה טעות, דאדרבא, תחליף לסעודה אינו סעודה ואין בו קביעות סעודה כלל.

ובאמת אפשר שהמתיישב לאכול ארוחה שלמה, דהיינו מנה ראשונה, מרק, מנה עיקרית ולפתן, ואוכל לחמניות מזונות, צריך הוא לברך על זה כמו על פת גמורה, וכדין קובע סעודתו על פת הבאה בכיסנין, אבל אין זו המציאות בדרך כלל, דאין מגישים לחמניות אלה אלא בסעודת עראי ממש שאין בה כל קביעות, ואז גם אין אוכלים כשיעור קביעות סעודה, וז"פ.

ואבאר בקיצור את הנלענ"ד בשאלת השיעור המחייב לברך 'המוציא' וברכת המזון בפת הבאה בכיסנין, וכן בשאלת כמות מי הפירות המוציאה את הפת מתורת פת רגילה לפת הבאה בכיסנין.

במקום פת בבר מצוה ובמסיבת אירוסין וכדו', על כן הוי כפת גמורה.

ולענ"ד יש בזה חוסר הבנה בכל עיקר המושג של קביעות סעודה. דהם חשבו דכל שאוכל במקום לאכול סעודה הוי כקביעות סעודה, אך לענ"ד נראה פשוט היפך הדברים, דמגישים לחמניות אלה במקום שאין הבריות רוצים לקבוע סעודה, וזה ההפך הגמור מקביעות סעודה.

ודר"י המציאות ברורה, המזמין אנשים לחתונה או לסעודה מכובדת שבו אנשים באים כדי לאכול סעודה בניחותא, ואינם אצים רצים לדרכם, לעולם לא יגיש בסעודה מעין זו לא לחמניות מזונות ולא פיציות, אלא לחם גמור ומשובח. ורק בבר מצוה וכדו' דהיינו ארועים שאין האנשים רוצים לקבוע בהם סעודה אלא להתעכב זמן קצר ולאכול אכילה מועטת ולהמשיך בדרכם, יגישו את הלחמניות הנ"ל. הרי ברור ופשוט איפוא דזה

א

שיעור קביעות סעודה בפת הבאה בכיסנין

פ"ב ע"ב) במשנה נחלקו תנאי בשיעור שתי סעודות, וקיי"ל כר' שמעון שהוא כחצי ככר. ולגבי שיעור ככר נחלקו הראשונים אם הוי שש ביצים או שמונה ביצים, כמבואר בטור ובבית יוסף (סימן תרי"ב סעיף ד'), וא"כ לגבי עירוב שיעור סעודה הוא ג' או ד' ביצים.

ודעת מהר"ם בן חביב בספרו יום תרועה (יומא ע"ט ע"ב בתוס' ד"ה מיני) דהשיעור שמצינו לגבי עירוב הוא השיעור גם לגבי הלכה זו, וכ"כ גם באליהו רבא סימן קס"ח ס"ק י"ז, וכ"ה בבאה"ט שם סקי"ז. ובהגהות הגרעק"א שם הביא שנחלקו בזה האחרונים, ובשם שו"ת פרח שושן

הנה כבר נחלקו גדולי האחרונים בשיעור קביעות סעודה לגבי הלכה זו, ושאלה גדולה זו יש בה שני פנים: א. בעצם השיעור. ב. מה מצטרף לשיעור, האם צריך לאכול כל שיעור זה מן הפת הבאה בכיסנין, או שאף המאכלים הבאים ללפת את הפת מצטרפים לשיעור, ונחזה אנן.

לגבי עצם השיעור נחלקו האחרונים מן הקצה אל הקצה.

דהנה לגבי עירוב מבואר במשנה בעירובין (פ' ע"ב) דצריך מזון שתי סעודות. ושם (בדף

מקור

(אור"ח כלל א' סי' ד') כתב כשיטה זו, וכ"ה במגן גבורים (אלף המגן סקי"ח) ובברכי יוסף סק"ד, ובשיורי ברכה הביא כן גם בשם הרמ"ע מפאנו, עי"ש. וכתב בכף החיים סקמ"ה שכן עמא דבר להחמיר בג' ביצים.

אך בשו"ע הרב סעיף ח' כתב בתוקף רב דלא קרב זא"ז, ושיעור קביעות סעודה בני"ד הוא מה שרגילין לקבוע עליו סעודה גמורה והוא קצת יותר מכ"א ביצים וחצי ביצה, כמבואר בעירובין (פ"ג ע"ב) שזו אכילה בינונית, והאוכל כמדה זו הרי זה בריא ומבורך, עי"ש. והרבה מגדולי האחרונים עמודי ההלכה הלכו בשיטה זו, כך דעת המגן אברהם (בסקי"ג) כמו שהוכיח בשער הציון (סקי"ט), וכ"כ החיי אדם (כלל נ"ד ס"ג) בשם הגר"א, וכ"כ בערוך השלחן (סעיף ט"ז), וכך הביא המשנ"ב (ס"ק כ"ד) מספר האשכול ושבלי הלקט, וכתב שכן משמע מפשטות הגמ' ולשון השו"ע, עי"ש (ובשעה"צ סקי"ט – כ').

ובל הבקי בסגנונו של המשנ"ב רואה בעליל שכן עיקר דעתו להלכה, אלא שכתב שלכתחלה טוב לחוש לדעת המחמירים שלא לאכול ד' ביצים, עי"ש.

אמנם מלבד שו"ע הרב וערוך השלחן לא מצינו מי שכתב שיעור זה דכ"א ביצים וחצי, ונראה יותר מדברי רוב הפוסקים הנ"ל דכל שרגילין לקבוע עליו סעודה חשובה דערב ובקר

לפי המקום והזמן הוי אכילת קבע לעניין הלכה זו, וצ"ע.

והנה המשנ"ב שם כתב דלכתחילה יש להחמיר בשיעור ד' ביצים, ולכאורה צ"ע מדוע לא כתב להחמיר בג' ביצים, דהלא כך נראה עיקר דעת השו"ע לגבי עירוב (בסי' ת"ט סעיף ז). ובסי' תרי"ב סעיף ג' הביא את שתי השיטות וי"א בתרא הוא שיעור ג' ביצים, וידוע שכל כה"ג זה עיקר הכרעת השו"ע. אלא שכבר כתב המשנ"ב (תרי"ב סק"ח) דבשל תורה מחמירין ובדרבנן יש להקל, ולשיטתו הקיל בני"ד עד ד' ביצים, ובפרט שיעור דעתו כשיטת הגר"א ושו"ע הרב.

וראיתי באגר"מ (אור"ח ח"ג סימן ל"ב) שכתב דאיי"צ להחמיר אלא בד' ביצים, וכ"כ בספר וזאת הברכה (פ"ד סימן כ"ב) בשם מרן הגרש"ז אורבך זצ"ל דאין להחמיר אלא בד' ביצים, ובשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל כתב דיש להחמיר אף בג' ביצים. ולענ"ד ברור מדברי המשנ"ב ורוב האחרונים דאין להחמיר אלא בד' ביצים כמבואר.

ובאג"מ כתב שם דעיקר ההלכה שצריך שיעור סעודה חשובה לפי מנהג המקום והזמן, ולפי"ז החמיר דבזמנה"ז שאין אוכלים הרבה פת יש להחמיר באכילת מזונות כשעושים קידוש אף בשיעור קטן. אך לענ"ד נראה דהמיקל יש לו על מה לסמוך. ובמק"א (עיין לעיל סימן כ"ב אות א') כתבתי עוד דבמזונות דעלמא אין דין פהבב"כ, ואכמ"ל, ודו"ק בכ"ז.

ב

האם בשר ושאר דברים מצטרפים לשיעור קביעות סעודה על פת הבאה בביסנין

אמנם רבים האחרונים שחלקו על המג"א, וביניהם החיד"א בברכ"י והובא גם בשע"ת סק"ח, החמד משה בסק"ג, המגן גבורים והערוך השלחן (סעיף י"ז). ובכף החיים

ולגבי השאלה מה מצטרף לשיעור, כתב המגן אברהם (בסקי"ג) דבשר ודברים אחרים מצטרפים לשיעור זה, וכך כתב המשנ"ב (שם ס"ק כ"ד).

(ס"ק מ"ז) כתב דמנהג העולם שלא כדברי המג"א אלא כפשטות לשון השו"ע דבעינן שיאכל מן הפת הבאה בכיסנין עצמה שיעור קביעות סעודה, ע"ש.

וגדול מזו הסתפק החזו"א (סימן כ"ו אות ח') שמא אין מצרפים את המילוי של הפירות שבתוך הפת הבאה בכיסנין לשיעור זה, אלא צריך שיעור מן הפת גופה, וק"ו הדברים דס"ל שלא כדעת המג"א להלכה.

ולפ"ז יש לדון למעשה, דכל עוד לא אכל שיעור גדול שרגילין לקבוע עליו סעודה פטור מהמוציא וברכת המזון מדין ספק ספיקא, ספק

מהו השיעור המחייב בברהמ"ז, וספק מה מצטרף לשיעור. אך באמת נראה דאין זה נידון כספק ספיקא אלא אף עדיף מס"ס, דשתי חומרות אלה, שיעור ג' וד' ביצים וצירוף הלפתן הוי תרתי דסתרי. דבעירוב הרי בעינן ג' וד' ביצים בפת לבד, ואין מצרפין לפתן לפת, וזוהי הרי הוכחת השעה"צ ממש"כ המג"א דבשר ושאר דברים מצטרפים לשיעור, דהמג"א לא ס"ל דהשיעור הוא ג' וד' ביצים. הרי לן דאם מחמירים אנו וחוששין לשיעור ד' ביצים ע"כ דצריך שיעור זה מפת בלבד. אך ראיתי באלהו רבה (סקי"ז) דמשמע מדבריו שצירף את שתי החומרות, וכן הוא בפרח שושן שם, וצ"ע בדבריהם.

ג

במחלוקת השו"ע והרמ"א בגדר פת הבאה בכיסנין

כיון שטעמם מורגש בעיסה הוי פת הבאה בכיסנין, ולדעת הרמ"א צריך שיהיה בו הרבה תבלין או מי פירות והם יהיו עיקר.

והנה לא נתבאר במפורש בלשון הרמ"א מהו היחס בין מי הפירות למים, ולא כתב אלא דבעינן שיהיה הרבה עד שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר. אך במקור דבריו בדרכי משה כתב דבעינן שיהיה עיקר העיסה נילוש באותן מי פירות, ובפשטות משמע שכוונתו להכריע כאפשרות שדחה הב"י, דהיינו דאיכא רוב מי פירות ביחס למים, דבכה"ג חשיב שעיקר העיסה נילוש במי פירות, דכל עוד המי פירות הוו מיעוט, בטלים הם לגבי המים ונידון כפת. ונמצא א"כ שלדעת הרמ"א אין המבחן בטעם, אלא בלישה, האם נילוש בעיקר במי פירות או במים (אם כי ברור שבכה"ג שנילוש בעיקר במי פירות בהכרח שניכר ומורגש טעמם).

והנה לשון הרמ"א היא שיש הרבה תבלין כן ש"כמעט הדבש והתבלין הם עיקר.

ולגבי מה שדנו עוד להחמיר, דבפת הבאה בכיסנין צריך שיהיה עיקר הטעם של מילוי הפירות או מי הפירות, ולחמניות מזונות שבזמנינו טעמם דומה לכאורה לטעם פת אף שנילושו במי פירות, ולפיכך דינם כפת גמורה.

הנה שורש הלכה זו בסימן קס"ח סעיף ז' שם הביא השו"ע ג' שיטות מהי פת הבאה בכיסנין. והשיטה השניה שהביא השו"ע היא שיטת הרמב"ם דעיסה שנילושה במי פירות היא הנקראת פת הבאה בכיסנין. וז"ל השו"ע שם "וי"א שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה". וכתב ע"ז הרמ"א "וי"א שזה נקרא פת גמור אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, וכך נוהגין".

הרי לן שנחלקו השו"ע והרמ"א, דלדעת השו"ע כל שיש בו אף מעט מי פירות או תבלין

ולדברינו הכוונה היא שהדבש והתבלין הם עיקר בלישת העיסה, דהם רוב לגבי המים. אבל הט"ז בסק"ז כתב שכוונת הרמ"א להדגיש שהדבש והתבלין הם עיקר מצד הטעם, והיינו שבכה"ג שמי הפירות מרובים מהמים טעמם נרגש יותר מטעם העיסה, אבל גם לדבריו משמע שאין צורך לבחון את הטעם ע"י מומחה וקפילא, דבכה"ג שהמי פירות מרובים מהמים בהכרח שטעם המי פירות מורגש יותר מטעם העיסה, עי"ש (ועיין במשנה ברורה סקל"ג). נמצא א"כ דלכו"ע כל שמי הפירות מרובים מהמים לעולם הוי פת הבאה בכיסנין. (ובאמת שבלשון הרמ"א ניתן היה לפרש דאיירי אף כשאין רוב מי פירות, אלא שהצריך שיהיה הטעם חזק וניכר מאד עד שטעם העיסה טפל לגביו, משא"כ לדעת השו"ע שסגי בכך שהטעם ניכר בלבד, אבל ברוב מי פירות פשיטא ליה דהוי פת הבאה בכיסנין, וצ"ע בזה).

ואף שהדברים פשוטים, כך מבואר למעשה גם בגדולי האחרונים, עיין אבן העוזר (סי' קס"ח דינים העולים סק"א), אליהו רבא (סקי"ד), ושו"ע הרב (סעיף י"א שם). וכ"ה בקיצור שו"ע (סימן מ"ח סעיף ב'), דאם הרוב מי פירות והמים מועטים ברכתו ^{הוא} מזונות ודינו כפת הבאה בכיסנין.

וב"כ בשו"ת בית אפרים (או"ח סימן י"א), בשו"ת הרי בשמים (תניינא או"ח סימן כ"ה) ובשו"ת חסד לאברהם (קמא סימן ט"ז).

כ"ל אלה גדולי האחרונים נקטו בפשטות דאם הרוב מי פירות הוי פת הבאה בכיסנין, ולא כתבו דיש לבדוק גם האם ניכר הטעם, דכל כה"ג ברור שנרגש טעמו היטב. דלעולם פשוט דהטעם נקבע ע"י הרוב אלא דכיון דיש מי פירות שאין בהם טעם מובהק וטעמם דומה לטעם המים נדמה לאדם שאינו מרגיש אלא טעם המים, וכ"ז פשוט וברור.

ד

העולה לדינא

ביצים מן הפת הבאה בכיסנין עצמה, אך גם האוכל יותר מד' ביצים אין גוערין בו ויש לו על מה לסמוך, כמבואר.

והר"צ לברך המוציא ובהמ"ז צריך לאכול יותר מכ"א ביצים וחצי מן הפת הבאה בכיסנין עצמה, בלי צירוף מאכלים נוספים.

ה

האם יש כאן הערמה

בברכות (ל"ה ע"ב) שדורות אחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות חצירות וקרפיפות כדי לפוטרן מן המעשר, וחז"ל מזכירין אותן לגנאי, וכן הדבר הזה שכל עיקר ענינו להפטר מברכת המזון.

וידעתי שיש הדורשים לגנאי לא מצד עיקר הדין, אלא משום שרואים בכל עיקר מנהג זה של לחמניות מזונות טצדקי והערמה להמנע מברכת המזון, ומדמין זאת למה שאמרו

וְלִבִּי לא כן ידמה, דאין בני ישראל הכשרים חשודים להשמט ממצוה עצומה וחביבה לברך את ה' על הארץ הטובה ועל ידו הגדולה המלאה והרחבה. אלא הנח להם לבני ישראל, אם לא נביאים הם בני נביאים הם, והלב מרגיש שהנכנס לאכול אכילה מועטת להחיות נפשו ואינו חפץ להתעכב כלל ואינו קובע סעודה, אין כאן סעודה המצריכה פת וברכת המזון, ומשום כ מעדיפים לברך במ"מ.

וכעי"ז מבואר בתוס' ברכות (ל"ז ע"ב ד"ה אמר רבא) שרבינו דוד ממי"ץ היה מבטל

תוריתא דנהמא כדי לפטור עצמו מברכת המזון כדי למהר לבית המדרש וכדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה, ויש לדון את בני הכשרים לכף זכות ולא לכף חובה.

ברכתי לכת"ר שיזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להגדיל תורה ולהאדירה מתוך שמחה שלוח ונחת.

בהוקרה מרובה
אשר וייס

סימן כד

ברכה על פיצה

לענין חובות

לענין חובות

אלול תש"ס

כבוד תלמידי אהובי יקירי
אוהב תורה ועבד ה'
הרב נחמיה ולורט הי"ו

נעימות בימינך נצח

במה ששאל בענין אכילת פיצה מה שיעורו לענין ברכת המוציא וברהמ"ז, והאם האוכל פיצה כשהוא נוסע ברכב חייב בברכת המוציא וברהמ"ז.

ג. האם האוכל שיעור קביעות אבל אכלו בדרך ארעי כגון בנסעו ברכב ג"כ הוי כקביעות לענין זה, ומה קובע גדר קביעות לענין הלכה זו.

ואבאר בקיצור נמרץ כל אחד משלושת שאלות אלו.

הנה בסי' קס"ח ס"ז יש כמה דעות מה היא פת הב"כ ומ"מ כתב המחבר להלכה כדברי כולם, אך הרמ"א כתב שם דרק כאשר הדבש

הנה בתשובת שאלה זו יש לברר שלש סוגיות בדין פת הבא בכסנין:

א. האם פיצה היא פת הבאה בכסנין שברכתה במ"מ או פת גמור שברכתה המוציא.

ב. מה שיעור קביעות סעודה לענין המבואר בסי' קס"ח (סעיף ו') דאם אכל שיעור קביעות סעודה מפהב"כ מברך המוציא.

גמור. ועוד ביארתי במק"א (עיין לעיל סימן כ"ב אות ב') דעת הדרך חיים דגדר זה תלוי לפי המקום והזמן וכל שאין הדרך לקבוע סעודה על פת זה הרי בכלל פת הבאה בכיסנין.

א

ביצים, הסתמך על שיטת האגור שהביא הבית יוסף דבעינן קביעות סעודת בוקר וערב ולא סעודת ארעי ונקט דשיעור ג' וד' ביצים דהיינו סעודת עראי עי"ש.

ונמצא שבין הפוסקים שדחו את הסברא

דשיעור קביעות לענין פהב"כ הוא שיעור קביעות סעודה לענין עירוב דהיינו ג' וד' ביצים, יש ג' דרכים ולא בחדא מחתא מחתינהו. דעת הגנת ורדים דאין בזה שיעור קבוע אלא כל מאכל לפי ענינו, דעת השו"ע הרב דהיינו עומר לגלגולת לשתי סעודות דהיינו כ"א ביצים ומחצה לסעודה, ודעת הגר"א, החת"ס והח"א דהיינו סעודת ערב ובוקר שהוא יותר מד' ביצים ולא נתברר בשיטתם שיעור מסויים. ועיין אג"מ אג"מ (ח"ג סי' ל"ב) שכתב דלא מסתבר שהשיעור הוא כחצי עומר דאין אדם אוכל כ"כ הרבה אלא כשיעור אכילת אדם בינוני וכיוון לשיטת הגנת ורדים עי"ש, אמנם עיין בח"ד (סוסי"מ"א) שכתב דאם אוכל רק פהב"כ בלי תוספת שיעורו לענין בהמ"ז הוא שיעור גדול שאפשר לשבוע בו כמה בנ"א עי"ש.

ומ"מ רבים ועצומים הם האחרונים שנקטו דעל

שיעור ד' ביצים אינו מברך אלא במ"מ ומעין ג', והם הגר"א, החיי אדם, הרב בשו"ע, החת"ס, הגינת ורדים והמשנה ברורה הוכיח כן מהמג"א (עי"ש בשעה"צ ס"ק י"ט) ומלשון השו"ע. ונראה ברור לפי המבואר דאין לברך המוציא ובהמ"ז על אכילת ד' ביצים מפהב"כ נגד דעת כל הני פוסקים. ואף שראוי לכתחלה לחשוש לשיטת

והתבלין הם עיקר בפת הרי פהב"כ עי"ש, וא"כ הכל תלוי בסוג הפיצה, ומ"מ כאשר העיסה נילווה במ"פ וגם יש הרבה גבינה וזיתים ותבלינים וכדו' בודאי הרי פת הב"כ ולא לחם

אמנם מבואר שם בס"ו דאף בפת הב"כ אם אכל כדי שביעה מברך המוציא ובהמ"ז

אלא שנחלקו הפוסקים בשיעור זה גם בענינו וגם בכמותו. בענינו נחלקו אם שיעור זה תלוי בהאוכל או ברוב בנ"א, דעת הראב"ד שאם קבע סעודתו על פהב"כ חייב בבהמ"ז אף אם אין דרך בנ"א לקבוע על שיעור זה, והרא"ש בברכות מ"ב (פ"ו ס"ל) חולק עליו וס"ל דהכל תלוי בשיעור שאחרים קובעים עליו ואין זה תלוי בהאוכל כלל וכך נפסק בשו"ע שם.

וגם בכמותו של שיעור זה נחלקו, דהמשנ"ב שם

ס"ק כ"ד הביא דעת האחרונים דשיעורו ג' ביצים (לרש"י) או ד' (להרמב"ם) וכ"כ במחצה"ש בשם הכפות תמרים, אך דעת רוב האחרונים ובכללם המג"א, הגר"א כפי שהעיד החיי אדם והחת"ס (כמ"ש בליקוטי חבר בן חיים) דהשיעור הוא גדול מזה וכשיעור סעודה קבוע של בוקר וערב. ואכן בשו"ע הרב שם (סעיף ח') כתב דשיעורו כעומר לגלגולת לשתי סעודות והוא ככ"א ביצים ומחצה לסעודה וכך נוטה דעתו של ערוך השלחן (בסעיף ט"ז) אף שבסעיף י"ח חשש לשיטות דשיעורו כד' ביצים עי"ש.

ובהגהות רעק"א הביא משו"ת גינת ורדים

שג"כ דחה את השיעור של ד' ביצים, ושיטתו דאין בזה שיעור קבוע אלא כל מאכל לפי דרך קביעותו דיש מאכל שמחמת עריבתו הוא נאכל הרבה וכדו', ובח"א (בכלל נ"ד סעיף ג') ובנשמ"א שם בהביאו את שיטת הגר"א שגם הוא דחה שיטה זו דהשיעור הוא ג' או ד'

ידינו לפת, ע"כ אתפלא מאד על מה שכתב בספר
וזאת הברכה דעל שיעור ד' ביצים לכו"ע יש
לברך המוציא ובהמ"ז, אתמהה.

הכפ"ת ושו"ת פרח שושן (שהביא רעק"א שם)
ומחצה"ש וליטול ידו לפת במקום האפשר מ"מ
אין לומר שחייב להמנע מאכילה זו כשא"א ליטול

ב

צוה הר"מ בפורים שקובעין סעודתן עליהן לברך
המוציא בהו תחלה וכו' שהיה מסופק אי הוי
קביעותיהו קביעות או לא. ומשמע מדבריהם
שזה תלוי במציאות של האופי הקבוע של
הסעודה כמו בפורים, וכך משמע מלשון הרי"ף
בברכות שם וז"ל "מסקנא היכא דאכיל ל"ה
בתורת כיפנין מברך במ"מ וכו' והיכא דאכיל ל"ה
בתורת קביעותא מברך המוציא וכו'". ועיין
לשון הרמב"ם (פ"ג מברכות ה"ט) "פהב"כ אעפ"י
שהיא פת מברך עליה ב"מ מזונות ואם קבע
סעודתו עליה מברך המוציא". הרי דרך כשאכל
בתורת קביעותא מברך המוציא.

ועוד נראה בשוב מנהג העולם שלא חששו
מלאכול מיני מאפה אפילו יותר מד'
ביצים, כגון בקידוש שבביהכ"נ בשבת לאחר
התפלה, דיש לעיין בכל דין זה שאם קבע
סעודתו על פהב"כ מברך המוציא ובהמ"ז האם
זה תלוי רק בשיעור או שמא גם בדרך
האכילה, ורק אם אכל בדרך קביעות סעודה
מברך כך ולא כאשר כל אכילתו יש לה אופי
ארעי ואינו לשם סעודה כלל.

והנה מצינו בזה לשונות סותרים דבשו"ע (שם
סעי' ו') איתא דאם אכל שיעור
שאחרים רגילים לקבוע עליו מברך המוציא
ובהמ"ז, ומשמע שאין הדבר תלוי אלא בשיעור.
אבל בס"ח שם לגבי לחמניות איתא "דאם
קבע סעודתו עליהם מברך המוציא", ומלשון
זה משמע יותר דרך אם קבע סעודה עליהם
מברך המוציא.

ובאמת היה נראה לענ"ד דזה כונת האגור
שהביא הבית יוסף בשם רבינו
אביגדור דקביעות סעודה היינו דוקא סעודת
ערב ובוקר ולא סעודת ארעי וכ"ה בשבלי
הלקט (סי' קנ"ט) דלא מהני קביעות אלא בבוקר
וערב ולא בסעודת הצהרים, והבי"י חלק עליו
וכתב דבין סעודת ערב ובוקר ובין סעודת ארעי
אם אכל כשיעור מקרי קביעות עי"ש. ובנשמת
אדם הבין בשיטת האגור דכונתו לחדש שיעור
גדול יותר דהיינו כחצי העומר ולא ד' ביצים, אך
מדברי הב"י אין נראה שנחלקו בענין השיעור
אלא דלדעת האגור אף אם אכל כשיעור כיון שלא
אכל בקביעות גמורה דהיינו בסעודת ערב ובוקר
אלא בסעודת ארעי אינו מברך המוציא. ועי' ז'
חולק הב"י וס"ל דכיון שאכל כשיעור חייב אף
אם ענין הסעודה היה ארעי מ"מ חייב אם אכל
כשיעור. (אך בכונת שבה"ל נקט אף החיי אדם
בנשמ"א שם סק"א דכונתו דלא מהני קביעות

ובאמת מצינו לשונות אלה בגוף סוגית הגמ'
בברכות (מ"ב ע"א) דבהא דר' הונא אכל
תליסר ריפתי אמרו דכל שאחרים קובעים עליו
סעודה צריך לברך ובהא דלחמניות אמרו שאני
התם דקבע סעודתיה עליהו, אף שנראה ברור
דאין בזה שני דינים שונים. ונראה מזה דבאמת
בעינן תרתי שיאכל כשיעור שרגילים לקבוע עליו
ושיאכלנו בדרך קביעות. וכך נראה מדברי התוס'
בברכות (ל"ח ע"א בתוד"ה לחם) שכתבו לגבי
אויליש דאין מברכין עליו המוציא "ומיהו אם
קבע סעודתיה עליהו כמו בפורים מברך
המוציא". וכ"כ שם בד"ה מר זוטרא "וכן גיל"ש
אי קבע סעודתיה עלי' מברכין עליו המוציא וכן

סעודה אלא בבוקר וערב, הרי דלא בשיעור אכילה בלבד תליא מילתא אלא בדרך סעודה).

ונראה עוד דאף לשיטת הב"י צריך עכ"פ שיאכל **"בדרך סעודה"** אלא דאף **סעודת עראי** כגון סעודת צהרים מחייבת בהמ"ז והמוציא ולא רק **סעודת ערב ובוקר**, אבל אם אכל בדרך חטיף כדרך שאוכל פירות ודברי מתיקה ולא התיישב כלל במקום מסויים לאכול בדרך סעודה אין בזה קביעות כלל ואינו מברך אלא במ"מ.

וכך מפורש בראבי"ה ברכות סימן קי"ז שפירש דקביעות סעודה תלויה בדיבור "שרוב בנ"א מראים בדיבורם קביעותם בענינים הללו אפילו אם אינו אוכל הרבה כתליסר ריפתי דאכל רב הונא... ואם אינו ראוי לקביעות לשום אדם ובדיבורו ישנהו לקביעות בטלה דעתו אצל כל אדם".

ובאמת כבר מצינו יסוד זה גם באחרונים. בערה"ש כתב כן בסעיף י"ח כלימוד זכות על מה שנהגו לאכול יותר מד' ביצים מפת הבאה בכיסנין כשמתקבצים לשמחת מצוה. ואף שהסתייג מאד מהיתר זה וכתב דירא שמים יתרחק מזה, "והוא רחום יכפר עון ולא ישחית", אין זה אלא משום שאכלו גם בשר ודגים וכדו' כמ"ש שם ודומה טפי לקביעות סעודה משא"כ בני"ד.

ג

והנה יש לעיין בכל ספק אם לברך במ"מ ומע"ג או המוציא ובהמ"ז מה יעשה האדם וחי בהם. ולכאורה יש להוכיח מהמבואר בסעיף ז' לגבי פהב"כ דאף שנחלקו הראשונים בגדר זה והמחבר הביא בזה כמה דעות מ"מ הסיק להלכה כדברי כולם ולכולם נותנים דין פהב"כ, הרי דבמקום ספק שורת הדין לברך

וע"ע בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' מ"ו שכתב כן.

(אמנם מש"כ שם עוד דרך בלחמניות שהן עשויות מקמח ומים אמרו שם בסעיף ח' דאם קבע סעודתו עליהן מברך המוציא ובהמ"ז ולא בפת הבאה בכיסנין ממש, ולכן לא כתב בשו"ע דין זה בסעיף ז' אלא בס"ח, תמוה מאד, דהלא מבואר להדיא שם בסעיף ו' דגם בפהב"כ מברך כן כשאכל שיעור קביעות וכמבואר).

והנה אם נניח שדין קביעות סעודה תלויה גם באופי האכילה ולא רק בשיעור נראה פשוט דהאוכל פיצה כשהוא יושב ברכב לעולם אינו מברך המוציא ובהמ"ז דאין לך עראי גדול מזה וזה היפוך ענין קביעות סעודה, וכשאוכל פת בודאי מברך המוציא ובהמ"ז דבפת לא בעינן קביעות סעודה אבל בפיצה אינו מברך אלא במ"מ ומעין שלש.

ונתבאר מכל זה דיש ספק עצום בברכת המוציא ובהמ"ז בפהב"כ, ואפשר דיש לדון בזה דין ספק ספיקא. ספק אחד בנוגע לשיעור הקביעות, ועוד ספק אם מברך כן אף באכילת ארעי ממש שלא כדרך קביעות סעודה כלל, ובאמת בשני הספיקות נטיית הדעת לענ"ד לצד הקולא שלא לברך המוציא ובהמ"ז כמבואר.

במ"מ ומע"ג, ואף בדרך החיים בקו' על ברכות כתב דאין זה משום ספק כלל ולא פליגי אלא דלכו"ע כל הני הוי בכלל פהב"כ כיון שכולם אין דרך כ"כ לקבוע עליהם סעודה עי"ש, אין זה עיקר אלא כמ"ש הבית יוסף שם דאזלינן לקולא בספק, והדרישה והט"ז בס"ק ו' ביארו דברכת במ"מ הוא ברכה כוללת כמו שהנ"ב ויוצא בה

^{הגדה} בהמ"ז עי' ט"ז ומג"א). אך מסוף דברי הרמ"א שם מבואר דאף לשיטתו יש ליר"ש לאכלו בתוך הסעודה אף דנהגו להקל בזה. וכבר העיר בזה הגרעק"א בהגהות לשו"ע שם ועיין ביאור הלכה מה שכתב בשם מאמר מרדכי דאפשר דמודו להדדי ולא פליגי וזה כעין דברי הדה"ח הנ"ל, ולענ"ד אפשר דבפהב"כ לא החמירו כולי האי כיון דאכילתן שכיחא ולא הטריחו על הציבור, ומ"מ גם שם לא אסר המחבר מעיקר הדין אלא דכתב דיר"ש ינהג כך ואין זה אלא במקום דאפשר ובמקום דא"א אין צריך להמנע משום כך מלהשביע נפשו הרעבה.

אף על פת, וכ"כ במאמר מרדכי שם להלכה כדבריהם, ובכף החיים שם ס"ק ס"ג הוכיח מדבריהם דבכל ספק שיש בפהב"כ ואינו יכול לאכול בתוך הסעודה ולקבוע עליו וגם קשה לו להמתין יברך במ"מ ומע"ג עי"ש.

^{הגדה} ואף דבסי"ג כתב המחבר במה שנחלקו לענין עיסה שבלילתה עבה ושוב בשלה או טגנה אם ברכתה המוציא או במ"מ שירא שמים יאכלנה בתוך הסעודה, הרי גם שם כתב הרמ"א דנהגו להקל וכך מבואר גם בב"י דמנהג העולם להקל בזה (וכבר דחו האחרונים פי' הב"ח דנהגו להקל לברך

ד

האם אפשר לצאת בליל א' דסוכות בפהב"כ, עיין במשנ"ב (סי' תרל"ט ס"ק כ"א) דבפהב"כ אינו יוצא בו יד"ח אך בסימן תס"א סק"ט כתב דיוצא יד"ח מצה בטרוקנין ושם בשעה"צ (ס"ק י"ג) דצריך שיקבע עליו סעודה, (ועיין בשמירת שבת כהלכתה [ח"ב פרק נ"ז הערה קל"א] שהקשה דהמשנ"ב סתר דבריו דבסימן תרל"ט שם כתב דאינו יוצא בסוכות בפהב"כ, אך באמת אם קבע סעודתו יוצא וגם במצה צריך קביעות כמבואר בשעה"צ הנ"ל, וכל דברי המשנ"ב שם משערי תשובה הם, אמנם בשע"ת הניח זאת בצ"ע, ומשו"כ נראה כמ"ש שם בשם הגרש"א דשאני טרוקנין דהוי לחם גמור אלא שאין דרך לקבוע עליו וזה כעין מה שכתבתי לחלק בין דברי הפמ"ג בסי' קס"ח לדבריו בפתיחה להל' תערוכות, ודו"ק בכ"ז כי קצרתי.

^{הגדה} ונראה עוד לבאר מה שיש להקל לברך מעין שלש במקום ספק דהנה נסתפק הפמ"ג שם (בסי' קס"ח במש"ז סק"ו ובא"א ס"ק ט"ז) בפהב"כ שאכל בדרך קביעות שצריך בהמ"ז האם זה מה"ת או מדרבנן, ומהרש"ק בחכמת שלמה על השו"ע שם הביא ראיה דהוי מדרבנן אך בשעה"צ (סי' ר"ט סק"ד) כתב דמסתבר דהוי מה"ת, אמנם בפהב"כ הניל"ש בדב"ש ומ"פ בל"ב כתב הפמ"ג בפתיחה להל' תערוכות (והביאו בשעה"ת סי' קפ"ד) דלא יברך בהמ"ז מספק דאינו אלא מדרבנן דלא הוי לחם מה"ת וכך משמע עיקר גם מדבריו בסי' קס"ח, ובאמת כבר כתב הב"י בסעיף ז' לגבי השאלה מה הוא פהב"כ דנקטינן לקולא כיון דהוי ספיקא דרבנן ומשמע דמה"ת בודאי אינו מברך בהמ"ז.

^{הגדה} ואפשר שזה תלוי במה שנחלקו האחרונים

ה

כ"ו סק"ח) נסתפק ב"כיסין ממולאים" אם המוליאטא מצטרפת או שמא צריך שיעור בכיסין לבדם דרק בהם יש דין לחם, אך בנילוש בתכלין

^{הגדה} ועוד נסתפקתי בענין הפיצה האם צריך שיעור שאחרים קובעים עליו מהפת לבדה או שגם הגבינה והירקות מצטרפין, דהחזו"א (בסימן

ובשמים ודאי גם התבלין מצטרף עי"ש. ויש להסתפק האם התוספת והגבינה שעל הפיצה דינם כמוליאתא דאפשר שאינם מצטרפין או דינם כתבלין שמצטרף, ומסתבר דהוי כמילוי.

סוף דבר נראה לענ"ד דהאוכל פיצה בדרך ^{הנ"ל} כיושבו במכונת יש לו על מה לסמוך

לאכול אף ד' ביצים בברכת במ"מ ומע"ג מכל הטעמים הנ"ל, ואף אם לכתחלה יש מקום להחמיר כשהוא בביתו, כשהוא נוסע במכונת יש לסמוך אף לכתחלה לברך במ"מ ומע"ג משום שזה היפך ענין הקביעות כמבואר.

באה"ר ועמוקה
אשר וייס

סימן כה

עוד בענין הנ"ל

כבוד חתני אהובי יקיר לבבי האברך המופלא
הרה"ג ר' משה אהרן סגל שליט"א

נעימות בימינך נצח

דבריהם דאין הדבר תלוי אלא בשיעור בלבד ולא במהות האכילה דרכה וענינה.

ולכאורה התמיה במקומה עומדת דהלא מה"ת חייב בבהמ"ז בשביעה ואין זה שיעור קביעות סעודה דפהב"כ, ועיין בבאור הלכה סימן קפ"ד (סעיף ו') ובשע"ת סימן קצ"ז (ס"ק ח') בשם הרדב"ז דזקן וחולה השבעים באכילה מועטת חייבין בבהמ"ז מה"ת בשביעתם ופשוט דמ"מ בפהב"כ לא יברכו המוציא וא"כ הדרא קושי' לדוכתא. (ועיין בבאור הלכה סימן ר"ד סעיף א').

ולענ"ד נראה בזה דנמסר הדבר לחכמים לקבוע גדר סעודה המחייבת בהמ"ז דמסתבר דרק שביעה שבדרך סעודה מחייבת, ועיין לקמן בסוף דברינו.

ועוד כתבת להוכיח ממה שכל הפוסקים למן הראשונים שהביא הבית יוסף ועד

הנני למלא בקשתך ולבאר לך את דעתי הענייה דהאוכל מנה או אף שתי מנות פיצה בדרך ארעי יברך במ"מ ומעין שלש ולא המוציא וברהמ"ז. והנני מצרף לאגרת זו תשובה שכתבתי לפני שנים לידידנו ר' נחמיה ולורט בענין זה ושם תראה את עיקר דעתי בנידון, ולא נתפנית במכתב זה אלא להתייחס לטענות וסברות שהעלית במכתבך.

הנה בצדק תמהת דאם פהב"כ פת היא ומה"ת חייבים בברהמ"ז על שיעור שביעה איך פטרוה חכמים כל זמן שלא אכל שיעור קביעות סעודה שהוא גדול משיעור שביעה. והבאת את מש"כ הגרעק"א בסימן קס"ח ס"ו "דגם בלחם גמור מה שחייבה תורה ואכלת ושבעת היינו מה שאחרים רגילים לשבוע" וכיוצא בזה כתב רש"י בברכות (מ"א ע"ב בד"ה פת) "ויש שעושין אותן כמין ציפורים ואילנות ואוכלין ממנה דבר מועט ומתוך שנותנין בה תבלין הרבה ואגוזין ושקדים ומאכלה מועט לא הטעינוה ברכה". והבנת מתוך

לאחרונים לא דנו אלא בשיעור קביעות סעודה, וע"כ דאין הדבר תלוי אלא בכמות.

ותמה אני דבאמת לא עסקו הראשונים כלל בשיעור קביעות סעודה, ומדברי רבים מן הראשונים שהביא הבית יוסף מוכח להדיא דהדבר תלוי אף במהות הקביעות דמלבד לשון הרי"ף שהבאתי שמוכח להדיא מדבריו שתלוי בעצם הקביעות ולא בשיעור, הבאתי גם את דברי רבינו יונה שכתב "שי"מ דכי אבי"ל לא שלא בקביעות אינו מברך עליה כלום וי"מ שמברך בורא נפשות וכו'", ועוד הבאתי את דברי הראב"ד "ואי הוי קבע עליו אפילו משהו מברך עליו בתחילה המוציא ובסוף שלש ברכות". ומכל לשונות אלה משמע דהלכה זו תלויה אף בדרך אכילתו ולא רק בשיעור.

אמנם אין פלא כלל במה שעסקו גדולי הפוסקים בשיעור הקביעות, דאף אני מודה דאינו מברך המוציא ובה"מ"ז אא"כ אכל כשיעור וכ"ז פשוט כביעתא בכותחא אלא שלענ"ד צריך גם לאכול בדרך של קביעות סעודה כמבואר בדברי הראשונים הרי"ף, הרמב"ם, הראב"ה, האגור ושכלי הלקט, וכפי שהבאתי בתשובה הנ"ל.

אמנם צדקת במה שהערת שיסוד זה אין לו זכר בדברי רוב הפוסקים, אך טעם הדברים לענ"ד משום שבזמניהם סדרי הסעודה היו שונים לחלוטין ממה שמקובל בזמנינו, וכל שעניינם בראשו יראה בכל הש"ס והפוסקים שבימי קדם סדרי הסעודה נקבעו בקביעות מרובה, כל הסועדים הסבו, והביאו פרפרת לפתוח בני המעיים ושוב אכלו פת ומאכלים שמלפתים אותה, ועקרו את השלחן והסירו את הפת ושוב הביאו קנוח סעודה והתבשמו בשמן אפרסמון, וכדו'. ונראה שלא היה מצוי ביניהם כלל אכילת מזונות בדרך שאנו אוכלים היום "חטיפים" על

רגל אחת בלי שום הכנה וקביעות, והלא אמרו (קידושין מ' ע"ב) האוכל בשוק דומה לכלב, ובזמנינו אלפי רבבות אוכלים בשוק, ובכל פינת רחוב יש קיוסקים ופיצריות וכדו' שכל כולם מיועדים לאוכלים בשוק. ועוד מוכח שבסעודות קבע אכלו כמות גדולה ובסעודות ארעי אכלו כמות מועטת של פירות וכדו', ומשו"כ דנו הפוסקים בשיעור קביעות סעודה ולא כ"כ באופיו וטבעו, ודו"ק בזה.

ומ"מ חזינן בדברי רבותינו הראשונים שהבינו מפשטות הסוגיה דאין מברך המוציא וברה"מ"ז על פה"כ אא"כ קבע עליה סעודה וכפשטות הרי"ף והרמב"ם. והאגור ושבה"ל חידשו דלא מהני קביעות סעודה אלא בבקר וערב שהן סעודות חשובות ולא בסעודת הצהריים, והבית יוסף חלק עליהם ונקט דגם בסעודת הצהריים מהני קביעות, אך נראה דאין זה אלא כאשר מ"מ הוי דרך סעודה.

והנה לענ"ד נראה דיש כמה מאפיינים יסודיים ב"דרך סעודה": א. הסועדים יושבים (ובימי קדם היו מסובים) במקום אחד כל אחד במקומו המסויים. ב. כלי אוכל מונחים בפני כל אחד והאוכל מונח ע"ג צלחת. ג. מלפתים את הפת, דהיינו מלבד הלחם שהוא עיקר הסעודה אוכלים דברים נוספים כגון בשר ודגים וכדו'. ושלשת אלה נעדרים באכילת פיצה. דרך הבריות לקחת מנת פיצה בידם (או ע"ג פיסת קרטון) להקל על אחיזת הפיצה כידוע, ולאכול כשהם מתהלכים אנה ואנה, ולעולם אין תוספות עם הפיצה אלא היא נאכלת בפנ"ע כדרך שאוכלים מזונות וחטיפים אחרים. ומשום כל זה ברור לענ"ד דאכילה זו היא אכילת ארעי שאין כמותה והיא היפך גמור של קביעות סעודה, וגרע ממה שנהגו בקידושים בביהכ"נ דשלשת היסודות המאפיינים קביעת סעודה ישנם בקידוש בביהכ"נ שבו רוב האנשים יושבים במקום מסויים

ולפניהם צלחת לשים בה קוגל, חמוצים, סלטים, צ'ולנט וכדו'.

ומה שלפעמים אוכלים פיצה במקום ארוחה אין לו שום משמעות לעניננו, דתחליף סעודה איננה סעודה אלא תחליף בלבד, וז"פ.

ומשום כל זה נראה דבאכילת פיצה בדרך ארעי מברך במ"מ ומעין שלש (אא"כ אכל

ב

ואחזור למה שהערת איך הקילו חכמים בחיוב ברהמ"ז דאורייתא. באמת יש לעיין בזה. דהנה שלש שיטות מצינו בגדר כדי שביעה:

א. דעת החינוך (מצוה ת"ל) שאין בזה שיעור קבוע אלא כל אחד ואחד לפי שביעתו, וכ"ה ברדב"ז (ח"ו סימן ב' אלפים רכ"ד), וע"ע בשו"ת חת"ס או"ח (סימן מ"ט).

ב. י"א דשיעור ביצה הוא שיעור כדי שביעה, כ"כ בספר החינוך שם בשם יש מרבותינו, וכ"ה בתר"י בברכות ורבינו ירוחם (נתיב ט"ז ח"ז).

ג. מדברי רש"י בשם רבותיו בברכות (מ"ב ע"א) מבואר דשיעור שביעה אינו תלוי בטבעו ודרכו של האוכל אלא כל שאחרים רגילים לקבוע עליו סעודה הוא שיעור שביעה, וכ"כ בשעה"צ (סימן קפ"ד ס"ק כ"ה).

ונחזה אכן, אם שיעור שביעה כביצה הוא, אכן נראה פשוט כדברך דשיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו סעודתן אכן שיעור גדול הוא משיעור שביעה. ושפיר הקשית דאם פת הבא בכסנין לחם הוא איך פטרוהו כשאכל כביצה שהוא שיעור ברכהמ"ז דאורייתא.

לשיטת רבותיו של רש"י שיעור קביעת סעודה לגבי פהבב"כ הלא הוא שיעור שביעה

שיעור כ"א ביצים שלכו"ע הוי שיעור קביעות סעודה ובכה"ג ראוי לייטול ידיו לפת. כדי לצאת מידי כל ספק). אמנם כשקובע סעודה על פיצה בישיבה מסביב לשלחן בתוספת מאכלים נוספים וכדו' פשוט שצריך לברך המוציא וג' ברכות אם אכל כשיעור.

דו"ק בכ"ז כי קצרתי.

וא"כ לק"מ. אך עדיין יקשה לשיטתי, דכיון שחייב בברהמ"ז מה"ת איך נפטרנו משום שלא אכל בדרך של קביעות סעודה.

ואם נקבל את שיטת החינוך ותר"י דשיעור שביעה תלוי בכל או"א אין בזה כלל מוגדר, וכל אחד ואחד לפי טבעו והרגלו.

והנה יש מן האחרונים שנקטו להדיא דשיעור קביעות לגבי פהב"ב פחות משיעור שביעה. כ"כ הפמ"ג (סימן קס"ח מש"ז סק"ו) וכ"כ במאמר מרדכי (סוס"ק י"ד שם). הנחה זו מושתתת על השיטה דשיעור קביעות בפהב"ב הוא ג' או ד' ביצים, ושיעור שביעה היא שביעה גמורה. או ידיה או דאחרים, וז"פ.

אך לכאורה יש לתמוה בדברי המשנ"ב, דמחד גיסא הביא (בס"ק כ"ד) את דעת רבים מן האחרונים דשיעור קביעות הוא כסעודת בוקר וערב, ולא ג' וד' ביצים, וכך נראה עיקר דעתו. ולפי שיטה זו ודאי מסתבר דשיעור קביעות בפהב"ב היא שיעור שביעה דמסתמא דרכו של אדם לשבוע בסעודתו, וכן מבואר בשיטת רבותיו של רש"י בברכות דשיעור אחד הם.

ומאידך גיסא כתב שם בשעה"צ ס"ק י"ח על מה שכתב המג"א דאם אכל שיעור שאחרים רגילים לשבוע ממנו מברך בהמ"ז, דאין

היא, צ"ע איך הקילו בפהב"ב, והלא השיעור הקטן ביותר שאחרים קובעים עליו הלא הוא ג' וד' ביצים, והלא שיעור כפול ומכופל הוא משיעור שביעה.

וצ"ל כדרכו של הגרעק"א דמה"ת יוצא יד"ח במעין שלש ושוב יש כח ביד חכמים לפוטרו מבהמ"ז אא"כ אכל שיעור שאחרים קובעים עליו.

אך מדברי הלבוש למדנו בזה דרך מחודשת, דהלא גאון זה נקט דשיעור שביעה כביצה היא (כ"כ בסי' קפ"ד ס"ו ובסי' קצ"ז ס"ד) וכדי ליישב קושיא זו כתב דכל גדר פת להתחייב בברכת המזון נמסר לחכמים לקבוע גדרו ומהותו, וחכמים קבעו שגדרו תלוי בדעת בנ"א, וז"ל (סי' קס"ח ס"ו) "אין מברכין המוציא ושלש ברכות... ואף על גב שנקראו לחם דכתיב וכל לחם צידם יבש היה נקודים דלחד פירושא הוא פת כיסנין, אפילו הכי אינו מברך המוציא ושלש ברכות, דלא קבעו חכמים המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך רוב בני אדם לקבוע עליו סעודתו, דהיינו עיסה שנילושה במים לבד והקמח ומים עיקר ונאפת כדרכה בלי שינוי וטפלות שהוא החשוב בפי כל וקובע ברכה לעצמו מחמת חשיבותו, אבל כל שנעשה בה שינוי שאין דרך רוב בני אדם לעשות כמותו ולקבוע עליו, לא חייבוהו לברך המוציא ושלש ברכות אלא אם כן אכל מהן שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו".

ואף שיש מקום לדחוק דגם כונתו כדברי הגרעק"א והגנת ורדים, אין זה נראה, אלא כונתו ברורה, דכל פרטי הלכה זו נמסרו לחכמים, והם קבעו לחלק בין פת גמור שדרך לאכלו לשם שביעה לפת הבא בכסנין שבדרך כלל אכילתו מועטת ואינו נאכל לשם שביעה ולפיכך לא חייבו

הכונה לשביעה גמורה "אלא ר"ל דרך קביעות סעודה". וכנראה כונתו ליישב את התמיה דאם שיעור זה הוא אכן שיעור שביעה למה אינו חייב לברך בהמ"ז אם הוא שבע בפחות ממנו הלא המשנ"ב נקט עיקר כדעת החינוך ששיעור שביעה תלוי בכל אדם ואדם, ומשנ"כ כתב דשיעור זה הוא פחות משיעור שביעה. אך לכאורה נראה טפי דאם אכן מדובר בסעודת בוקר וערב רובא דאינשי אכן שבעים בשיעור זה, והוי שיעור שביעה וכפשטות לשון המג"א.

ואכן כתב באבן העזר דאף אם לא אכל כשיעור שאחרים קובעים עליו אם הוא עצמו שבע בשיעור זה חייב מה"ת בבהמ"ז אף בפהב"כ. אך אין זה אלא לשיטת החינוך כנ"ל, אך לשיטת רבותיו של רש"י וסייעתם אף שיעור שביעה אינו תלוי אלא ברובא דאינשי וזה שיעור שאחרים קובעים עליו.

והגרעק"א שם כתב בביאור הדברים דצ"ל באחד משני דרכים: א. אכן שיעור שביעה הוא שיעור שאחרים קובעים עליו. ב. מה"ת יוצא יד"ח בהמ"ז גם בברכת מעין שלש דאין נוסח הברכות מדאורייתא. ולפי"ז ניחא דאף אם אכל כדי שביעה פטור מברהמ"ז עד שיאכל שיעור שאחרים קובעים עליו, ואף שאכל כדי שביעה מה"ת יוצא במע"ג ולא חייבוהו חכמים בברהמ"ז.

וכבר כתב בגינת ורדים (או"ח כלל א' סימן כ"ד) ליישב בדרך זו למה אזלינן לקולא בכל השיטות בפת הבא בכיסנין, דכיון דמה"ת יוצא במעין שלש הוי ספיקא דרבנן.

אמנם כבר הערתי לעיל דלשיטת הפוסקים דשיעור שביעה לגבי בהמ"ז כביצה

לברך עליו ברהמ"ז אלא כשיעור שאחרים קובעים עליו שהוא גדול מעיקר שיעור כדי שביעה.

ולפי דרך זו נראה דיש סברא גדולה לומר כדרכנו, דלא חייבוהו לברך ברהמ"ז בפהב"ב אלא אם אוכלו בקביעות גמורה וכדרך בני אדם כשאוכלים לשם שובע ובקביעות סעודה, ודו"ק בכל זה.

(ובעיקר) השאלה אם מה"ת יוצא יד"ח בהמ"ז בברכת מעין שלש עיין מש"כ במנחת אשר דברים סימן י"ד).

באהבת עולם ואהבה רבה המייחל תמיד להשתעשע אתך בד"ת אשר וייס

סימן בו

עוד בענין הנ"ל

הנני חוזר על הראשונות לבאר את עיקר היסוד הנראה לענ"ד בסוגיא זו.

ניבלאש ואובליאש שמביאין יין מבושם ושורין אותו בו והם ממין פת הבא בכיסנן קביעות סעודה היא, ואין הדברים נראין לי, שכל אכילה שאינה אלא דרך שמחה ולא מצד רעב ובקשת שובע אינה קבע.

הרי שפירש דכיון שאין אכילה זו משום בקשת שובע ואינה אלא בדרך שמחה אינה קבע. ועוד כתב שם המאירי "והיו רגילין בזה לאחר סעודה לכבוד המסובין וי"א לעב"ל את המזון". הרי ששונה היתה אכילה זו מאכילת קבע במהותה ובאופיה ולא רק בכמות האכילה.

וכיוצא בדבר כתב הרשב"א בברכות שם שפת הבאה בכיסנן "באין לקנוח סעודה ולהנאת עצמן ולא להשביע".

תמצית דבריהם דאין מברכים המוציא וברכהמ"ז על פהבב"כ לא רק כשאין אוכלים מהם כשיעור, אלא עיקר הדבר תלוי בסיבת האכילה ועניינה. ומש"כ כתבתי דכל שאין הדרך לאכול דבר אכילת קבע ושובע אלא כעין אכילת חטיפים שונים בזמנינו אף אם אכל

נקודת החידוש היא, דאין הלכה זו תלויה בשיעור אכילה בלבד אלא גם באופי האכילה ומהותה. וכשאמרו חז"ל דאם קבע סעודתו על פת הבב"כ מברך המוציא וברכהמ"ז כונתם שאוכל בדרך של קביעות סעודה ולא רק כמות של קביעות סעודה.

וכך נראה במקור הסוגיא בברכות (מ"ב ע"א) ברב הונא שאכל תליסר ריפתא ורב נחמן אמר לו "עדי כפנא", ופרש"י "אלו לרעבון נאכלו ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מברכה, אלא כל שאחרים קובעין אכילתן בכך טעון ברכת המזון, כך פירש רב האי".

הרי לן דאף שכתב דר"נ חייבו בברכהמ"ז משום שאכל אכילה מרובה, מ"מ כתב בכונת ר"נ "אלו לרעבון נאכלו". הרי שיסוד המחייב הוא העובדא שאכל לרעבון. ואותה אכילה שנועדה לשבוע רעבון של אדם בדרך כלל אוכלין אותה בדרך קביעות.

וז"ל המאירי שם "ויש מי שאומר שכל שאדם מביא יין לשתות עמו או לשרותו בו כגון

ממנה שיעור שרגילים לקבוע עליו סעודה נראה שאין לברך עליה המוציא וברכהמ"ז.

אך באמת חוכך אני בדעתי לגבי אכילת פיצה בזמנינו. דאפשר דאין הדבר תלוי בסגנון האכילה ובדרכה, אלא במהותה ובענינה. וכל שאוכלים אותו לשם שובע וכדי לשבור רעבונו אף אם סגנון האכילה אינו בדרך קביעות, מברך המוציא וברכהמ"ז.

ולפי"ז מסופקני באכילת הפיצה, דמחד גיסא אין אוכלים אותה בדרך כלל בדרך

קביעות, אך מאידך גיסא רבים אוכלים אותה כדי לשבוע ולא כדברי מתיקה ועוגה שאוכלים בני אדם להנאתם. וכיון שמשמע מדברי הראשונים דהקילו בפת הבב"כ משום שדרך לאוכלו לשם הנאה, שמחה וכבוד וכדו' ולא לשם שובע, לכאורה מסתבר דאם אוכלים ממנו שיעור קביעות סעודה יתחייבו לברך המוציא וברכהמ"ז. אמנם כאשר יש בזה ספק נוסף כגון ספק בשיעור שקובעים עליו סעודה יש להקל ולברך בורא מיני מזונות ומעין ג', ודו"ק בכ"ז.

הערה 1224567

סימן כו

אוצר החכמה

הערות בשו"ת מנח"א ח"א

א. המחמיר בדבר האם מותר לו לבקש מהמיקל לעשות בשבילו

ב. הוצאת דם טבורי בשבת

ג. מלטול מאוורר דולק בשבת

כבוד ידי"נ הגאון הגדול

רבי מסעוד בן שמעון שליט"א

רב דקהל ספרדים רמת אלחנן

וראש ישיבת אור אליצור

רב שלום עד בלי ירח

מכתבו היקר קיבלתי והתענגתי עליו כעל כל הון. אני מודה לכת"ר ששם עינו על ספרי

והעיר הערותיו. הנני במענה קצר לדבריו.

שמקור הדברים בדברי החיד"א במחזיק ברכה סוס"י תקי"א. וציין עוד לדברי שו"ת כת"ס או"ח סי' ס"ו.

עיינתי במקורות שציין ונהנתי מאוד בהשלמת הדברים.

א. במה שהעיר במה שדנתי בסימן י"א אם מותר לאדם שנוהג איסור לצוות לאחרים הנוהגים היתר לעשות בשבילו, והבאתי את שחילק הגרש"ז אוירבך זצ"ל בין המחמיר מעיקר הדין למי שקיבל עליו בתורת חומרא. וכת"ר הביא